

Един да чува,
един да помни
и един да пие.

Поговорка

Това се случи в разгара на войната на един железопътен перон, плосък и прашен като безкрайната равнина наоколо. До перона на празен ход пухтеше влак, потеглил от Москва преди два дни; оставаха му още два или три дни път на изток в зависимост от възлицата и придвижването на военните ешелони. Беше малко след зазоряване, но човекът (всъщност само половин човек) вече бързаше към първокласните вагони, седнал в своята ниска количка с дървени колела. Единственият начин за управление бе да извърта предницата на примитивното съоръжение, а за да не падне от него, бе пъхнал под дъното му въже, вързано за горния край на панталоните му. Ръцете му бяха омотани с почернели парцали, а кожата му беше загрубяла от просия по улиците и гарите.

Баща му бе оцелял в предишната война. Благословен от селския свещеник, той замина да се сражава за цар и родина. Докато се върне, свещеника и царя вече ги нямаше, а родината не беше същата. Майка му изпищя, когато видя какво е сторила войната с мъжа ѝ. Сега бушуваше нова война и същият нашественик се завръщаше, само имената бяха други – и от

двете страни. Но иначе нищо не се променяше: младите мъже пак бяха разкъсвани на парчета от снаряди, после грубо кълцани от хирурзите. Собствените му крака бяха ампутирани в полева болница сред повалени дървета. Всичко се вършеше в името на велика кауза, както и предишния път. Той не даваше пет пари за каузите. Нека другите спорят за тях; единствената му грижа бе да изкара и тоя ден. Беше се превърнал в майстор на оцеляването. От един определен момент нататък всички ставаха такива – майстори на оцеляването.

Няколко пътници бяха слезли да подишат пращия въздух; други бяха залепили лица на прозорците на вагоните. Щом наближи, просякът зарева с пълно гърло мръсна войнишка песен. Някои му подхвърляха копейка-две за забавлението, други му плащаха, за да се махне. Трети нарочно мятаха монети така, че да паднат на ръб и да се търкулнат, и избухваха в смях, когато той засилваше количката си, за да ги догони, блъскайки с юмруци по бетонния перон. Това понякога караше другите, от жалост или от срам, да му хвърлят пари направо в ръката. Просякът виждаше само пръсти, монети, ръкави и беше неподвластен на оскърбленията. Той бе онзи, който пиеше.

На един от прозорците в първа класа двама мъже се опитваха да отгатнат къде се намират и колко време ще стоят тук: минути, часове или може би цял ден. Информация не се даваше и те знаеха, че не бива да питат. Всякакви въпроси за движението на влаковете – дори и ако пътуваш в някой от тях – можеше да ти докарат обвинение в саботаж. Мъжете бяха на трийсет и няколко години – достатъчно възраст-

ни, за да научат този урок. Онзи, който чуваше, бе слаб нервен човек с очила; на врата и китките си носеше талисмани от чесън. Името на спътника му е напълно забравено, макар че той беше онзи, който помнеше.

Количката с инвалида затрополи към тях. До ушите им долетяха веселяшки куплети за някакво селско изнасилване. Певецът спря и енергично посочи устата си. В отговор мъжът с очилата повдигна бутилка водка. Излишен жест на учтивост. Кога се е случвало просяк да откаже водка? Минута по-късно двамата пътници стояха до него на перона.

И тъй, бяха трима, традиционната компания за пиене на водка. Очилатият нервен мъж все още държеше бутилката, а приятелят му – три чаши. Наляха горе-долу поравно, двамата пътници се прегънаха в кръста и казаха „наздраве“. Когато се чукнаха, нервният извърна глава настрана – ранното утринно слънце просветна за миг в очилата му – и промърмори нещо на приятеля си, който се засмя. После гаврътна водката на един дъх. Просякът вдигна чашата си за още. Наляха му повторно, после взеха празната му чаша и пак се качиха във влака. Благодарен за вълната от алкохол, плъзнала из осакатеното му тяло, просякът се насочи към следващата група пътници. Докато двамата мъже се върнат на местата си, онзи, който чуваше, почти не помнеше какво е казал на приятеля си. Но онзи, който помнеше, бе едва в началото на спомена си.

Той знаеше само, че по-лошо от това не е било.

Вече три часа стоеше до асансьора. Пушеше пета цигара и умът му препускаше бясно.

Лица, имена, спомени. Буца торф тежи в ръката му. В небето се стрелкат шведски водни птици. Слънчогледови ниви. Дъх на карамфилово масло. Топлият сладък мирис на Нита, излизаща от тенискорта. Струйки пот, стичащи се по маршалското чело. Лица, имена.

А също лицата и имената на мъртвите.

Можеше да си донесе стол от апартамента. Но при всяко положение нервите щяха да го държат на крак. А и би изглеждало твърде ексцентрично да чака асансьора седнал.

* * *

Ситуацията бе възникнала изневиделица и все пак беше напълно логична. Като всичко друго в живота. Като сексуалното желание например. То идваше изневиделица и все пак беше напълно логично.

Той се опитваше да се съсредоточи върху Нита, но умът му не се подчиняваше. Беше като конска муха, шумен и летящ хаотично. Кацна върху Таня, разбира се. Но след това избръмча към онова момиче, Розалия. Изчервяваше ли се при спомена за нея, или тайничко се гордееше с онази извратена случка?

Покровителството на маршала – то също дойде изневиделица и все пак беше напълно логично. Дали можеше да се каже същото и за съдбата на маршала?

Приветливото брадато лице на Юргенсен; и заедно с него споменът за гневните пръсти на майка му, стиснали здраво китката му. И баща му, неговият добродушен, мил, непрактичен баща, който стои до пианото и пее „Отдавна повехнаха хризантемите“.

Какофонията от звуци в главата му. Гласът на баща му, валсовете и полките, които самият той свиреше, докато ухажваше Нита, четирикратен вой на фабрична сирена във фа диез, кучешки лай, който заглушаваше неуверен кларинетист, тътен на ударни и духови инструменти под бронираната правителствена ложа.

Тия шумове отстъпиха пред звук от реалния свят – внезапното бръмчене и скърцане на асансьорния механизъм. Сега цялото напрежение се пренесе в крака му, който потропваше трескаво в подпряното до него куфарче. Той чакаше, внезапно лишен от спомени, изпълнен само със страх. После асансьорът спря на по-долен етаж и това го извади от ступора. Вдигна куфарчето и усети как съдържанието лекичко се измести. Това тласна ума му към историята за пижамата на Прокофиев.

Не, умът му не беше като конска муха. По-скоро като някой от онези комари в Анапа, кацащи навсякъде да смучат кръв.

Отначало, когато застана тук, той си бе мислил, че ще овладее ума си. Но сред нощната самота сякаш умът му бе овладял него. Е, от съдбата си не можеш избяга, както бе казал поетът. От ума си също.

Спомни си болката през онази нощ, преди да му изрежат апендикса. Повръща двайсет и два пъти, обсипа сестрата с всички псувни, които знаеше, а след това помоли приятеля си да доведе някой милиционер да го застреля, за да сложи край на болката. „Накарай го да влезе и да ме гръмне, та да се свърши веднъж завинаги“, умоляваше той. Но приятелят отказа да му помогне.

* * *

Вече не му трябваше нито приятел, нито милиционер. Имаше предостатъчно желаещи.

Всичко започна, каза той на ума си, точно сутринта на 28 януари 1936 г. на гарата в Архангелск. Не, отговори умът му, нищо не започва просто така, на определена дата и място. Всичко е започнало на много места и в много моменти, някои дори преди да се родиш, в чужди страни и в умовете на други хора.

А след това, каквото и да се случеше, всичко щеше да продължи по същия начин, на други места и в умовете на други хора.

Той мислеше за цигари: пакети „Казбек“, „Беломор“, „Херцеговина Флор“. За човек, който изронва в лулата си тютюна от пет-шест папирози, оставяйки върху бюрото разпокъсани картонени тръбички и цигарена хартия.

Възможно ли бе дори на този късен етап всичко да бъде поправено, върнато, възстановено? Той знаеше отговора – същия, който бе дал лекарят относно изчезналия нос на майора¹: „Разбира се, може да ви бъде залепен отново, но ви уверявам, че ще е по-зле за вас“.

¹ Първата опера на Шостакович „Нос“ е по едноименната повест на Гогол. – Б. пр.

* * *

Той се замисли за Закревски и Големия дом, и кой ли е заместил Закревски там. Все някой. Такива като Закревски никога не липсваха, не и в този свят, както е уреден. Може би когато бъде сътворен Земяният рай след почти 200 000 000 000 години, вече няма да има потребност от такива като Закревски.

На моменти умът му отказваше да повярва какво се случва. „Не може да бъде, защото никога не е могло“, бе казал майорът, когато видял жирафа. Но можеше да бъде и беше.

Съдба. Просто помпозен термин за нещо, което не можеш да промениш. Когато животът ти казва: „И тъй...“, ти кимваш и го наричаш съдба. И тъй, съдбата му беше да се нарича Дмитрий Дмитриевич. Нямахме как да промени това. Естествено, той не помнеше собственото си кръщение, но нямаше причини да се съмнява в истинността на историята. Цялото семейство се събрало в кабинета на баща му около преносим купел. Свещеникът дошъл и попитал родителите какво име са избрали за новороденото. Ярослав, отговорили те. Ярослав? Свещеникът не останал доволен. Казал, че е твърде необичайно име. Казал, че децата с необичайни имена стават жертви на закачки и подигравки в училище; не, не бивало да кръстят момчето Ярослав. Баща му и майка му се озадачили от тази открита съпротива, но не желали да бъдат груби. Какво име предлагате тогава, попитали те. Нека да е нещо

обикновено, казал свещеникът – Дмитрий например. Баща му изтъкнал, че самият той вече се казва Дмитрий и че Ярослав Дмитриевич звучи много по-добре, отколкото Дмитрий Дмитриевич. Но свещеникът не се съгласил. И тъй, той бе станал Дмитрий Дмитриевич.

Какво значение имаше името? Той беше роден в Санкт Петербург, прекара детството си в Петроград, порасна в Ленинград. Или Санкт Ленинбург, както понякога обичаше да го нарича. Какво значение имаше името?

Беше на трийсет и една. На няколко метра от него лежеше жена му Нита с дъщеричката им Галина. Галя беше едва на годинка. Напоследък животът му сякаш почваше да придобива стабилност. Емоционалната страна на нещата винаги го затрудняваше. Той изпитваше силни чувства, но така и не овладя уменията да ги изразява. Дори на футболен мач не крещеше и не се самозабравяше като останалите; предпочиташе тихо да коментира майсторството или некадърността на играча. Някои вземаха сдържаността му за типичното високомерие на ленинградчаните; но дълбоко в себе си той знаеше, че е срамежлив и притеснителен човек. Що се отнасяше до жените, когато превъзмогнеште плахостта си, почваше да се люшка между нелеп възторг и смазващо отчаяние. Сякаш вечно попадеше на зле настроен метроном.

Ала дори и така, животът му най-после бе придо-

бил някакъв ред, а заедно с него и верния ритъм. Само че сега всичко отново бе станало нестабилно. Нестабилно – това бе повече от меко казано.

Куфарчето, подпряно до прасеца му, разбуди спомена за времето, когато се опита да избяга от дома си. На колко години беше? На седем-осем може би. А носеше ли си куфарче? Навярно не – избухването на майка му беше твърде внезапно. Случи се едно лято в Ириновка, където баща му бе назначен за управител. А Юргенсен беше майсторът, който правеше и поправяше разни неща в дачата им и разрешаваше всички проблеми по начин, разбираем и за дете. Този човек никога не го командваше, просто го оставяше да гледа как парче дърво се превръща в сабя или свирка. Даваше му буца прясно отрязан торф и му позволяваше да я мирише.

Той много се бе привързал към Юргенсен. Така че, когато нещо не му допаднаше, а това се случваше често, той казваше: „Добре тогава, ще отида да живея при Юргенсен“. Една сутрин, още в леглото, бе отправил тази заплаха, или обещание, за пръв път през деня. Но на майка му вече ѝ бе накипяло. Щом е тъй, обличай се и да те вода при него, отвърна тя. Той веднага прие предизвикателството – да, значи не бе имал време да си събере багажа. София Василиевна го сграбчи за китката и двамата тръгнаха през полето към къщата на Юргенсен. Отначало той беше дързък в заплахата си и гордо крачеше редом с майка си. Но постепенно взе да влачи крака, а китката му започна да се изплъзва от нейната хватка. В онзи момент си мислеше, че сам се дърпа, но сега осъзнаваше, че майка му го е пускала –

пръст след пръст, – докато накрая се измъкна на свобода. Не свободата да живее при Юргенсен, а тази да подвие опашка и разплакан да хукне към къщи.

Ръце, изплъзващи се ръце, сграбчващи ръце. Като дете той се боеше от мъртвите – страхуваше се, че те ще станат от гробовете си, ще го хванат и ще го отмъкнат в студената черна земя, а пръстта ще напълни устата и очите му. Този страх постепенно изчезна, защото ръцете на живите се оказаха по-страшни. Проститутките на Петроград не пожалиха младостта и невинността му. Колкото по-тежки времена идваха, толкова по-алчни ставаха ръцете. Посягаха да се вкопчат в слабините ти, в хляба ти, в приятелите, семейството и работата ти, в самото ти съществуване. Подобно на проститутките, той се страхуваше от портиерите. И от полицайте, с каквито и имена да бяха избрали да се наричат днес.

Но после се появи и точно обратният страх – да се изплъзнеш от ръце, които те закрилят.

Маршал Тухачевски го закриляше. Дълги години. До деня, когато видя как от косата над челото на маршала се стича пот. Голяма бяла кърпичка литна нагоре да я попие и той разбра, че вече няма кой да го закриля.

Маршалът бе най-надареният човек, когото някога беше срещал. Най-известният руски военен стратег –

вестниците го наричаха „Червения Наполеон“. Освен това беше любител на музиката и майстор на цигулки в свободното си време; човек с открит, любознателен ум, който обичаше да обсъжда романи. През десетте години на своето познанство с Тухачевски той често го бе виждал след залез слънце да обикаля из Москва и Ленинград с маршалската си униформа, къде по работа, къде за забавление, смесвайки политиката с удоволствието; виждал го бе да разговаря и спори, да яде и да пие, да ухажда открито и пламенно някоя балерина. Маршалът обичаше да обяснява, че навремето французите му разкрили тайната как да пие шампанско, без да страда от махмурлук.

Самият той никога нямаше да бъде толкова светски човек. Липсваше му самоувереност, а може би и интерес. Не харесваше изтънчените ястия и не носеше на пиене. През студентските години, когато нещата се преосмисляха и претворяваха, преди Партията да поеме пълен контрол над всичко, и той като повечето студенти философстваше със замах по теми, от които си нямаше понятие. Така например сексуалният въпрос трябваше да бъде преосмислен, след като старите нрави си бяха отишли завинаги; и някой предложи теорията за „чашата вода“. Сексуалният акт, твърдяха младите многознайковци, е точно като да изпиеш чаша вода: когато си жаден, пиеш; когато изпитваш желание, правиш секс. Той нямаше нищо против тази система, макар че въпросът бе дали жените са толкова желаещи, колкото и желани. Някои бяха, други не. Но аналогията стигаше само дотам. Една чаша вода не обвързва сърцето.

А и Таня вече бе влязла в живота му.

* * *